

Jacek Mydła

Zjadanie innego. Symboliczny kanibalizm w umysłowości zachodniej

Francis Barker, Peter Hulme, Margaret Iversen, red., *Cannibalism and the Colonial World*, Cambridge, Cambridge University Press 1998, 309 stron.

Jeżeli dżentelmeni nie powinni sprzeczać się na temat faktów, to mamy dwa wyjścia: odmówić miana dżentelmena autorom esejów, jakie złożyły się na publikację *Cannibalism and the Colonial World* lub uznać, iż kryteria „gentlemanliness” uległy daleko idącej zmianie, przynajmniej we współczesnych kręgach akademickich.

Omawiana książka jest tomem pokonferencyjnym, owocem jednego z serii tzw. Essex Symposia poświęconych lewicującym teoretykom literatury i kultury w Wielkiej Brytanii. Sympozjum poświęcone kanibalizmowi – na którym zaprezentowano referaty, które następnie stały się przyczynkami do publikacji – odbyło się w lipcu 1995 roku na uniwersytecie w Essex, a jego temat brzmiał następująco: *Consuming Others: „Cannibalism” in the 1990s*. Jak to sugeruje, już temat konferencji, w proponowanym w publikacji podejściu chodzi o kanibalizm postrzegany jako zjawisko kulturowe, a dokładniej i nieco przewrotnie – o konsumpcję Innego, czyli o odmiennosc czy inność jako pewien kulturowy konstrukt.

Jak podkreślają w przedmowie redaktorzy tomu, koniec XX wieku pozwala na konstatację faktu, iż wraz z postępującym zanikiem antropofagii jako autentycznego faktu czy praktyki w pewnych obszarach świata i w pewnych kulturach, rosło zainteresowanie kanibalizmem w kulturze zachodniej. Zjawisko to zostało opatrzone określeniem „paradoks kanibalizmu”. To właśnie temu paradoksowi, w jego różnorodnych odmianach i manifestacjach, poświęcona została książka *Cannibalism and the Colonial World*.

Publikację otwiera esej wprowadzający Petera Hulme’a (autora książki *Colonial Encounters: Europe and the Native Caribbean 1492–1797*, London 1986). W eseju tym, pt. „Introduction: the cannibal scene”, pojawia się kluczowa dla całej publikacji propozycja odwrócenia czy przeniecowania tradycyjnej demaskacji kanibalizmu. „Kanibalizm to nic innego jak wytwór europejskiej wyobraźni; nie był nigdzie praktykowany i jest oszczerstwem europejskich kolonizatorów, które miało na celu usprawiedliwienie ich okrucieństw. Ma ono swoje źródło w chorej psychice Europejczyka i jest narzędziem w rękach imperium” (s. 3). Mamy tu rzecz jasna ze szczególnym przypadkiem argumentacji znanej z pracy Edwarda Saïda o orientalizmie, któremu to autorowi nie oddaje się tu jednak należnych honorów.

Kontynuując zaprezentowany wywód, można stwierdzić, iż dyskurs nt. kanibalizmu, dowodząc istnienia określonej fascynacji czy też obsesji człowieka Za-

chodu, nie jest w stanie dostarczyć naukowych dowodów istnienia kanibali i faktyczności antropofagii jako praktyki społecznej. Zagadnieniu „dowodliwości” poświęcone są eseje Williama Arensa pt. *Rethinking anthropophagy* (czyli Antropofagia przemyślana na nowo) i Gananatha Obeyesekere pt. *Cannibal feasts in nineteenth-century Fiji*. Esej Arensa podejmuje problem nie dość dogłębnie spenetrowanych obszarów umysłowości Europejczyka odpowiedzialnych za napędzanie owej kanibalistycznej obsesji. Arens ponownie wysuwa tezę znaną z jego książki pt. *The Man-Eating Myth: Anthropology & Anthropophagy* (New York 1979), iż „stale obecni na horyzoncie świata zachodniego kanibale są wytworem intelektualnego kuglarstwa, włączając w to jego odmianę antropologiczną” (s. 40). Właśnie tak: umysłowość europejska dokonała aktu samo-oszustwa przyczyniając się do rozpowszechnienia mega-mitu czy meta-iluzji (s. 45), której uległy tak nauka, jak i tzw. opinia publiczna. Wszechobecność kanibalizmu na płaszczyźnie wyobrażeniowej („imaginary ubiquity of cannibals”, s. 44) to dla Arensa zaledwie tylko przejaw i potwierdzenie owej przewrotnej nieobecności kanibalizmu na płaszczyźnie faktu.

Omawiana publikacja dokumentuje „symboliczną” wszechobecność kanibalizmu: omawiane są film i powieść (esej Johna Kraniauskasa), literatura dziecięca i fundujące ją mity i paradygmaty (m.in. powszechność postaci ogra ludojada w bajce dziecięcej – esej Mariny Warner) czy wreszcie dyskurs ekonomii w eseju Jerry’ego Philipa pt. *Cannibalism qua capitalism* penetrującym literackie permutacje wampiryzmu jako symbolu eksploatacji (Conrad, Shakespeare, Marlowe) oraz w kolejnym eseju pt. *Consumerism, or the cultural logic of late cannibalism* autorstwa Crystal Bartolovich.

Swoistym podsumowaniem i zwieńczeniem publikacji jest artykuł „The function of cannibalism at the present time” Maggie Kilgour (znanej jako autorka książki pt. *From Communion to Cannibalism: An Anatomy of Metaphors of Incorporation*, Princeton 1990). Tekstem o tytule nawiązującym do znanego eseju Matthew Arnold, Kilgour wpisuje się w zasadnicze nastawienie reprezentowane w książce *Cannibalism and the Colonial World*. Autorka nawiązuje do swoich „przedmówców”: Hulme’a i Arensa, ale również do Freuda (kanibalizm jako mit o początkach cywilizacji w *Totem i tabu*). Wskazuje na elementy kanibalistyczne w chrześcijaństwie oraz przypatruje się ikonom i demonom współczesnej kultury masowej, np. postaci Hannibala Lectera z książek Thomasa Harrisa (i filmów na nich opartych). Konstatacje Kilgour są w zamierzeniu ostrzeżeniami o „żarłoczności naszych ego”, o mrocznych zaułkach cywilizacji, które pokazują, iż najwyższe przejawy ucywilizowania mogą skrywać pokłady niepohamowanej dzikości. Współczesny kanibal w osobie Jeffrey’a Dahmera jest dla Kilgour uosobieniem „autonomicznego podmiotu współczesnej kapitalistycznej gospodarki”, która skazuje go na „żarłoczną” alienację (s. 257) w świecie przenikniętym duchem materializmu i konsumeryzmu.

Należy podkreślić ideologiczną spójność zaprezentowanych tekstów, która z pewnością może być uznana na sporą zaletę publikacji. Jednocześnie nie spo-

sób nie zauważyć niejkiej nietrafności czy niefortunności tytułu, który zanadto i zgoła niepotrzebnie eksponuje kwestię kolonializmu. Tymczasem postkolonialnej krytyce kanibalizmu jako mitu poświęcona jest tylko znikoma część publikacji.

Książka zawiera noty o autorach, indeks oraz zbiorczą bibliografię do wszystkich zamieszczonych esejów.

